

De andere kant van de muur. "Christ at the checkpoint"

Toen Willemien Keuning mij vroeg of ik op deze conferentie wilde reageren op het nieuwe boek van Munther Isaac heb ik niet lang hoeven nadenken. Natuurlijk, en met liefde. Vanuit de banden van vriendschap met een aantal Palestijnen, zoals die tijdens mijn predikantschap in de Pauluskerk zijn gegroeid, hier in Nederland, maar juist ook in Palestina zelf, aan de andere kant van de muur. De Lutherse Kerk en School van Beit Sahour en de Pauluskerk gingen in 1993 een relatie van "everlasting friendship" aan, op basis van gelijkwaardigheid. Een "friendship", die over en weer nog altijd wordt gekoesterd. Ik voel het als tenminste iets dat ik voor Palestijnen kan betekenen en dan vanuit mijn context. Een land, waar de meeste mensen, ook christenen, tamelijk onverschillig of neutraal staan in wat aan leed wordt aangericht in Palestina. Het duurt al zolang, het is zo ingewikkeld, daar veranderen we toch niks aan. Of die het conflict zien als een strijd tussen twee gelijkwaardige partijen. En waar twee strijden hebben immers twee schuld. Munther probeert ons in zijn boek met kracht van argumenten te laten zien, dat dat niet kan, niet kiezen, tegenover de mensen, die moeten leven "in de schaduw van minachting". Kom zelf kijken, zegt Munther, laat je overtuigen door de feiten en kom in actie, in gebed en bijbehorende praktijk, voor vrede en gerechtigheid aan beide zijden van wat nu nog een muur is.

De andere kant van de muur. Munther heeft een zeer helder, doorwrocht, integer, persoonlijk en zeer christelijk boek geschreven. Christelijk in de zin van vredelievend en vooral vrede-zoekend, juist ook met de mensen die hij steeds maar weer probeert te blijven zien niet als bezetters, maar als zijn Israëliische of Joodse naasten. Je voelt zijn enorme worsteling om het behoud van zijn waardigheid als mens en van zijn identiteit als Palestijn en als christen. Hoe verder je leest, des dieper laat hij je voelen wat bezetting en onderdrukking met je doen en voor welke onmogelijke keuzes je wordt gezet als mens en als vader van jonge kinderen. Wat het voor je betekent als tegen je wordt gezegd, dat je niet welkom bent vanwege je afkomst. "Omdat jij een Palestijn bent" of deel van de "demografische bedreiging" voor de staat Israël. Hij beschrijft hoe vaak hem dat is overkomen. Bijvoorbeeld als spreker op christelijke bijeenkomsten. Wat het voor je betekent om niet meer welkom te zijn in een land, dat niet "leeg" was, maar waar jouw voorouders al eeuwen leefden en het land, hun land, bewerkten. Wat het voor je betekent te leven in een situatie van onrecht, die maar blijft duren, nu al 75 jaar lang, in weerwil van uitspraken van het internationale Hof en van de Verenigde Naties. Wat het betekent, dat je huis en je land van je worden afgenomen, wat het betekent, dat je land wordt vernield door Israëliische kolonisten, wat het betekent urenlang te moeten wachten bij een checkpoint. Wat het betekent om als vader het antwoord schuldig te moeten blijven op de vraag van je jonge zoon, als je probeert door een checkpoint te komen: "Papa, waarom mogen die auto's er wel zomaar door en die van ons niet?" De andere kant van de muur, "Christ at the checkpoint", wat zou hij doen?

Dat is de centrale vraag, die Munther stelt aan zichzelf en aan ons.

Munther's hoop is gericht op een gedeeld land, Palestina, zonder welke claim op exclusiviteit of superioriteit van wie dan ook. Hij ziet voor het verwezenlijken van gedeeld land met name twee grote obstakels, beiden gevoed vanuit een theologie van deze kant van de muur en dus niet van de andere kant. Allereerst het christenzionisme. Hij omschrijft dat als "christelijke steun aan de zionistische beweging". De christen-zionistische zienswijze vormt een politieke en financiële factor van belang in de Verenigde Staten, maar ook in West-Europa. Israël zien christenzionisten als een uitverkoren staat. Het uitroepen van de staat Israël in 1948 als een daad van de God en van de vervulling van bijbelse profetie, uitlopend op de wederkomst van de Messias. Zo ontstaat een beeld van een uitverkoren volk in een uitverkoren land op grond van "door God gegeven rechten", zegt Munther. Met grote negatieve consequenties voor het bestaansrecht van dat andere volk dat daar ook in dat land leeft, de Palestijnen. Kritiek op Israël, op het beleid van onderdrukking en bezetting door de staat Israël wordt per saldo gemaakt tot kritiek op God zelf. En wie zou dat durven?! Die religieuze invalshoek relativeert ook het belang van het internationale recht. Er ontstaat een eenzijdig en onjuist narratief: de terugkeer naar een "leeg" land, het omvormen van een eerst "dorre woestijn" tot een weelderige tuin. Daarmee worden de Palestijnen steeds meer beroofd van hun bestaansrecht en waardigheid beroofd en gedemoniseerd tot terroristen of duivels om bang voor te zijn. Het christenzionisme is zo, volgens Munther, in de kern een koloniale theologie van koloniale politiek, die al eeuwen wordt volgehouden in het gebied van Palestina tot en met nu. Koloniaal met alles wat daarbij hoort: rechtvaardiging van onderdrukking, bezetting van land, slavernij, segregatie en annexatie. Steeds weer benadrukt Munther, dat het Israëliësch - Palestijnse conflict niet een religieus conflict is, maar dat dat er wel van wordt gemaakt. En zo in dienst wordt gesteld van een bepaalde christelijke opvatting van de bijbel, in dienst van een bepaalde politieke agenda. Steeds weer benadrukt hij, dat het gaat om een politiek conflict, waarvan de kern vormen koloniale onderdrukking van Palestijnen en de dito bezetting van hun land. Goede, inclusieve, bijbelse theologie, gebaseerd op de naaste die is als jij en de inzet van de "rule of law", justice first, vormen voor Munther de enige weg, die Israeli's en Palestijnen en wij, in het Westen, ook als christenen, moeten gaan. Geloven christenen, zijn medechristenen, niet net als hij in de woorden van de Bergrede: "Gelukkig de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde beërven" ?!

Tweede punt van kritiek: de theologie van het land. Munther stelt vast, dat het land van de bijbel thuisland was en is voor Palestijnen. Van wie is het land? De bijbel is daarover kristalhelder: het land behoort aan God. Hij verwijst naar Genesis, naar Leviticus, naar psalm 24: "De Aarde en haar volheid

zijn des Heren". Het land heeft ook geen gefixeerde grenzen. De bijbel spreekt over Kanaän, maar ook over een veel groter gebied, het hele toenmalig bekende Nabije Oosten. En bij de belofte aan Abraham in Genesis 15 gaat het over een gebied: "van de rivier van Egypte tot aan de grote rivier", de Eufraat. Stapsgewijs leggen vervolgens de profeten dat "beloofde land" steeds wijder uit tot het de hele Aarde omvat. "Belofd land" wordt messiaans land en dus universeel. Psalm 2 zegt: "Ik geef je de volken in bezit en de einden der Aarde als erfenis". Het volk Israël krijgt het land bovendien niet in bruikleen zonder voorwaarden. Integendeel. Steeds weer geldt de eis van Leviticus 18 en 19 om "heilig" te leven in het land, zoals God "heilig" is. De bruikleen van het land aan het volk Israël vormt nadrukkelijk en aan regels gebonden onderdeel van het verbond. Het land is dus, zo laat Munther zien, volgens het Eerste Testament, geen geschenk zonder voorwaarden. Geen bezit en ook niet voor eeuwig. Maar een opdracht van God aan de ene verbondspartner om het land gebruiken om er "heilig" te leven. Een beweging dus in het Eerste Testament zelf, van expansie: "tot aan de einden der Aarde", èn van inclusie: beloofd land voor steeds meer mensen, alle mensen in principe. Het Tweede Testament trekt die lijn door. Paulus leest zijn eigen bijbel zo, dat in de beloofd-land-beweging van God ook de niet-Joden worden betrokken om uiteindelijk iedereen te winnen. God heeft Israël immers niet verstoten en zal dat ook nooit doen. Jezus leest zijn eigen bijbel zó, dat hij "beloofd land" omvormt tot "koninkrijk van God": heel de Aarde als beloofd land, het volk van Israël als universeel, levend in Gods geest van gerechtigheid. Alle mensen dus in potentie als erfgenamen van de belofte aan Abraham. Munther ontkent met dit alles dus op geen enkele manier het bestaansrecht van de huidige staat Israël en roept al helemaal niet op tot het vertrek van Joden daaruit. Wel een hartstochtelijk pleidooi voor gerechtigheid voor allen vanuit déze uitleg van zijn bijbel. En daarmee ook de uitdrukkelijke erkenning van het bestaansrecht van Palestijnen in het land, op basis van gelijkwaardigheid. Daarin past op geen enkele manier zoiets als de Nation-State-Law van 2018 of welke vorm dan ook van exclusiviteit en superioriteit richting de Palestijnen. Beoordeel de joodse leiders, ook de religieuze joodse leiders, op hun eigen bijbelse principes: het gebod om "heilig" te leven voor Gods aangezicht, in het land, ook nu. Dat is zijn oproep aan hen en aan ons.

Munther's hele boek is doordrongen van deze vraag en worsteling: wie is mijn naaste ? Wie is mijn joodse naaste ? Wie is mijn islamitische naaste ? In een prachtige uitleg van Lucas 10 laat hij zien hoezeer de vraag van de wetgeleerde naar "wie het zijn die het eeuwige leven beërven" geen neutrale, vrome, religieuze vraag is. Maar een vraag die wordt ingegeven door religieus of nationalistisch sektarisme. Wie erven op den duur het land ? Welke mensen zijn daarvoor geschikt, wat de juiste sekte, groep of weg ? Kortom, een vraag van "wij" en "zij". Wie hoort erbij, wie niet, waar moet ik de lijn trekken ? Of de muur neerzetten ? Nergens, is het antwoord van Jezus. Als je gaat categoriseren en scheiden

begin je een spiraal van eigen gelijk steeds verder naar beneden. En dan geeft Munther een uitleg van de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan, die mij heeft geraakt en die ik niet kende. Hij benadrukt, dat Lucas uitdrukkelijk vertelt, dat de rovers de man, die afdaalde van Jeruzalem naar Jericho uitkleedden en hem naakt en bewusteloos achterlieten. Naakt en bewusteloos, dat is: herkomst en religie niet te achterhalen. Wie hij is, welke afkomst hij heeft, het doet er niet toe. Hij is mens, zegt Jezus, en dus jouw naaste. Alle scheidslijnen uitgewist. Je naaste kies je niet, die is er en komt op jouw levenspad, of je wilt of niet. Voor Jezus staat zijn eigen bijbel voor een beweging van zich wereldwijd expanderende liefde, waarin plaats is voor joden, voor moslims, voor christenen, voor iedereen, tot en met de vijand. De Aarde is van God en dus voor ons allen, zonder aanspraak op exclusiviteit of superioriteit van wie of wat dan ook. Wat Munther ons laat zien is precies de visie op de bijbelse teksten, die ik ook zelf, mede dankzij wat ik van Palestijnen als Munther heb geleerd, heb ontdekt als de enige weg om te gaan in de jarenlange praktijk van de Pauluskerk, met zoveel mensen moe en belast, weggedrukt naar de marges van Rotterdam of de Nederlandse samenleving.

Tot slot. Munther heeft met dit alles besloten te blijven in het land, ondanks of juist midden in alle bezetting en checkpoints. Hij oefent hoop op anders en nieuw in gebed en levenspraktijk. Hoop, die hij houdt, omdat er profetische mensen zijn en blijven aan beide zijden van de muur, die zich een betere wereld voorstellen, steeds opnieuw. Hoop die hij houdt, omdat er mensen zijn en blijven, joden, moslims, christenen daar en hier, die geloven dat "hoop is wat wij vandaag doen". Justice first, then peace, then reconciliation.

Dear Munther, you have given us an inspiring and activating book, a book that has touched me in heart and mind, as a fellow human being and as a fellow-christian. A wake-up call to look and act from the other side of the wall. To develop a theology of shared land as the only biblical way forward in Palestine for Palestinians and Jews and Christians. A shared land for all its inhabitants without any claim on exclusivity or superiority for anyone of us. The land, the Earth, belongs to God. The future of Palestinians and Jews is one or non-existing. And I am very grateful to you for sharing this, in my view, very accurate and actual interpretation of the holy texts as a way to go for the future, with me and with all of us.

Kom kijken aan de andere kant van de muur, stel je voor: "Christ at the checkpoint" en stel jezelf deze vraag: wat zou Jezus doen? Voor mij is dat een vraag aan ons allemaal, aan christenen, aan alle mensen in dit land. Wij kunnen niet blijven wegstaren van het leed Palestijnen aangedaan. Een land, dat het Israëlische beleid van bezetting en onderdrukking de facto vrijwel kritiekloos steunt en daarbij Palestijnen niet ziet als waardige mensen met recht op

een gelijkwaardige plek onder Gods' zon, maar als hulpbehoevend. Een land waarin het grootste, protestantse kerkgenootschap, waarvan ook ik lid ben, de christen-zionistische inzet tot nu toe niet ter discussie wil hebben en dus de facto een beleid van onderdrukking en bezetting steunt. Het is tijd het meer dan terechte christelijke schuldgevoel over het onvoorstelbare en onnoemlijke leed, dat Joodse mensen in Europa is aangedaan niet meer te gebruiken als excuus voor het wegkijken van het leed en onrecht dat Palestijnen is en wordt aangedaan. Ik ben heel blij met het bezoek afgelopen november van een delegatie van de Raad van Kerken aan Palestina en dus aan de andere kant van de muur, waaronder ook ds. De Reuver, die zich vanmiddag bij ons zal voegen. Zo'n bezoek geeft mij hoop op anders en nieuw in Jezus' geest. Stel je voor ! Zou dat voor de PKN niet een opstap kunnen zijn naar een inclusieve theologie en een beleid van gedeeld land, zoals Munther bepleit. Naar onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël, ja, maar ook naar onopgeefbare verbondenheid met het Palestijnse volk, naar onopgeefbare verbondenheid met alle mensen en met alles wat leeft. Waarom ? Omdat het de God van de bijbel is, die een onopgeefbare verbondenheid heeft met ons allemaal en met alles wat leeft. De Aarde is van die God. En dus van ons allemaal, zonder aanspraak op privileges en exclusiviteit van wie of welke aard dan ook.

Dick Couvée

Pauluskerk, Rotterdam, 9 mei 2023